

Kapitel 25

Kubas kulturarv

Kulturen är nyckeln till kubanernas överlevnad

Från Spanien och Afrika

När de spanska erövrarna under 1500-talet utrotade urinvånarna på Kuba utrotade de också deras kultur. Av denna finns endast fornminnen kvar idag. Det kubanska kulturarvet är istället spanskt och afrikanskt. Dessa två kulturområden var inte helt främmande för varandra då de möttes på Kuba.

Araberna härskade före och under medeltiden över hela Nordafrika och Spanien, och de hade universitet både i Córdoba, södra Spanien och i Timbuktu, Mali. De hämtade slavar från det svarta Afrika och deras religion, Islam, spred sig långt ner i Västafrika. Inom deras valde påverkade de olika kulturerna varandra.

Det är något som har fortsatt och fördjupats på Kuba. Efterhand har det uppstått en stark uppblandning både rasmässigt och kulturellt mellan spanska koloniserare och afrikanska slavar.

Under tiden efter frihetskrigen mot Spanien fram till revolutionen 1959, dominerades Kuba av USA. Detta gällde även kulturlivet. Havanna blev det rika USA:s dekadenta nöjescentrum, dit man flög eller åkte båt för att roa sig på kubanernas bekostnad. Den inhemska kulturen förtrycktes. Framförallt var blandkulturen föraktad.

De tidningar och böcker som fanns nådde aldrig ut till folket. Detta berodde mycket på att analfabetismen var stor och att innehållet i det som publicerades riktade sig till en välbeställd elit.

Kultur åt alla

I och med revolutionen skapades förutsättningar för en utveckling av kulturen. Utrotandet av analfabetismen och den nya skolan lade en grund för att kulturlivet i landet skulle kunna vidgas. Efter omfattande diskussioner med intellektuella, konstnärer, fackliga och politiska organisationer kom man fram till en gemensam linje.

När det gällde kulturens integrering i samhället enades man om att uppsökande verksamhet var av stor betydelse. Teater, utställningar och poesiuppläsningar skulle inte enbart anordnas i de traditionella lokalerna utan även förflyttas till arbetsplatser, organisationer, skolor och universitet och på så sätt kunna utvecklas i nya miljöer. En av revolutionens uppgifter blev att ge Kubas folk möjligheten att återupptäcka den variationsrika skatt

som ligger i den egna kulturen. Man deklarerade också att varken kultur eller utbildning kunde ställa sig utanför landets politiska skeende. Man pekade på vikten av att i undervisningen informera om och i konsten föra fram den politiska kamp som spelat en så genomgripande roll i landets historia.

Under specialperioden på 90-talet har ansträngningar gjorts för att så långt som möjligt göra kulturen på Kuba självfinansierande. 1994 skapades en fond för utveckling av kultur och undervisning. Alla kulturella institutioner avsätter en del av sina inkomster till denna fond. Exempelvis har museerna genom den ökande turismen på 90-talet fått stora inkomster eftersom turisterna betalar sina inträdesavgifter i dollar. Kubanska musiker spelar också ihop pengar under sina utlandsturnéer. Fondens pengar fördelas på många olika projekt inom kultursektorn, exempelvis till att förnya museer och till bättre teknisk utrustning till det statliga skivbolaget.

Amatörrörelsen

Det är Kulturministeriet som håller i den kulturella amatörverksamheten och som utbildar de gruppinstruktörer som behövs för de olika kulturella grenarna. Studenter, arbetare och bönder utgör rörelsens huvudgrupper. Var och en av landets provinser har egna amatörorkestrar och folkdansgrupper. När det gäller måleri, teckning och skulptur vandrar amatörernas arbeten runt i landet i form av utställningar. Professionella artister arbetar ofta tillsammans med amatörgrupperna, dels för att fördjupa kontakten och dels för att kunna lära av varandra. Kubas Nationalbalett har t.ex. vid flera tillfällen givit föreställningar tillsammans med amatörgrupper från provinserna. Ett annat exempel är de konstnärer som bildat skapande verkstäder i olika bostadsområden, och tillsammans med invånare i alla åldrar skulpterar i lera och papier maché, tillverkar kasperdockor och spelar teater.

Casa de las Américas

Jämsides med den nationella kulturens utveckling löper intresset för den latinamerikanska kulturen som helhet. Solidariteten med kämpande folk runt om i världen har en framträdande roll i den kubanska konsten. Dagspress och kulturtidskrifter

tar ständigt upp latinamerikanska förhållanden i sina artiklar.

Redan 1959 bildades *Casa de las Américas* för att bli ett kulturcentrum för hela Latinamerika. Dess verksamhet är mycket omfattande med tonvikt lagd på litteratur och förlagsverksamhet. Varje år hålls en pristävling för romaner, noveller, essäer, lyrik och teater. Den är öppen för alla latinamerikanska författare och också för engelskspråkiga författare från t.ex. Karibien. I vissa fall kan prisbelönda böcker inte publiceras i ursprungslandet. Därför är priset, som utgörs av publicering och en viss summa pengar, ett viktigt stöd. Casa de las Américas har idag ett mycket högt anseende i Latinamerika.

Litteratur

José Martí (1853–1895) är Kubas främste nationalhjälte och även en framstående författare. Hans verk är samlade i 27 band – *José Martí Obras Completas* – och omfattar tal, brev, essäer, poesi, litteratur för barn och debattartiklar. Urval finns utgivna på engelska och andra språk.

José Martí föddes i Havanna 1853. Sexton år gammal, när det första frihetskriget mot Spanien pågår, arresteras han av spanska trupper och döms till sex års hårt straffarbete för högförräderi. Hans ”brott” var att ha anklagat en före detta studiekamrat för att enrollera sig i spanska armén.

Men Martí föräldrar lyckas få domen förändrad till exil i Spanien. 1871 kommer José Martí till Madrid. Han börjar ge uttryck för sina tankar i skrift, och i Madrid ger han ut pamfletten *Politiskt fängelse på Kuba*. Han studerar juridik och filosofi med lysande resultat och reser till Paris, New York, Mexico City. Han träffar revolutionära arbetare i Mexiko. 1878 engagerar han sig i *Kubas Revolutionära Kommitté*, som har sin bas i New York. Han är produktiv som skribent och utgivare och han reser mycket, organiserar och skriver. Tidningen *La Edad de Oro* – Guldåldern – ger han ut för Amerikas barn, och han publicerar essän *Vårt Amerika*. Han reser i Nordamerika för att få stöd för kampen mot kolonialmakten Spanien. 1892 organiserar Martí *Kubas Revolutionära Parti* för att kämpa för Kubas självständighet.

Den 24 februari 1895 startar frihetskriget, och José Martí stupar i den första väpnade strid som han deltar i. Det var den 19 maj 1895 i Orientprovinserna på östra Kuba.

José Martí utvecklade visionen om det nya självständiga Kuba och öppnade dörren till en ny tid. Martí tankar om frihet och oberoende lever vidare i dagens Kuba. Hans varningar för det rovgiriga USA har inte klingat ohörda på Kuba: *Jag har levtt i odjurets buk och känner dess inälvor*, sa José Martí strax före sin död.

Nicolas Guillén (1902–1989) är Kubas nationalskald, som med oöverträffat mästerskap har uttryckt blandrasnationens innersta väsen. Guillén är Kuba. Knappast någon poet före honom har varit så läst och älskad i sitt land under sin livstid. När han gav ut sina *Motivos de son* 1930 blev det en chock för den tidens kulturetablissemang. *Motivos de son* innehåller åtta dikter som handlar om olika svarta, för den tidens Havannaslum typiska figurer.

1931 kom *Sóngoro Cosongo – Poemas Múltiplos*. Guillén gav röst åt den afrokubanska rörelsen. Han fick in sina dikter i olika tidskrifter. Han blev sparkad från Havannas kulturförvaltning på grund av sin oppositionella verksamhet. Guillén var redaktör för olika tidskrifter, och 1935 ingick han i redaktionen för *Resumen*, som utgavs av kommunistpartiet. Han reste till kongresser, höll föredrag etc.

1937 deltog Guillén i försvaret av Spanska Republiken, genom att tillsammans med andra kulturarbetare, bl.a. Alejo Carpentier, medverka i den Andra Internationella Författarkongressen till försvar för kulturen. Kongressen hölls i Valencia och andra städer i Spanien.

Guillén blev medlem i Kubas kommunistparti 1937. Han fick många uppdrag och reste mycket; i Haiti, Venezuela, Colombia, Peru, Brasilien, m.fl. länder. 1949 deltog han i fredskonferenser i New York, Paris och Mexiko. Han besökte Sovjetunionen. Hela tiden var han mycket aktiv som skribent och talare.

Vid tre tillfällen då Guillén kom hem till Kuba utsattes han för säkerhetspolisens trakasserier och arresteringar. Efter Moncadaattacken 1953 blev läget än mer spänt, och Guillén kunde inte vara kvar på Kuba. Sin diktning spred han genom radioprogram.

Vid revolutionens seger 1959 kunde han återvända till Kuba. Han reste runt i landet för att tala och läsa sina dikter.

1961 skapades UNEAC (Unión de Escritores y Artistas de Cuba), och Guillén blev dess förste ordförande. Guillén utsågs av Kubas president Fidel Castro till ambassadör och befullmäktigad minister, och han åkte ut på många uppdrag i världen. Han blev invald i Kubas Kommunistiska Partis centralkommitté.

Guilléns diktning är översatt till minst 18 språk. På svenska utgavs 1988 *Den stora djurparken* – El gran Zoo.

Alejo Carpentier (1904–1980) medverkade innan han var tjugo år i olika tidskrifter. Han blev redaktionschef för *Hispania* och *Carteles*. Han deltog i Trece-protesten 1923, där tretton unga intellektuella gjorde en uppmärksam aktion mot ett fall av fiffel med statskassan. Senare bildade de *Grupo Minorista* – Minoritetsgruppen – och gav ut

tidskriften *Revista Social* för att sprida sina synpunkter, och även José Martí's tankar.

Carpentier deltog 1927 i startandet av tidskriften *Revista de Avance* – Framåtskridandet. Han fängslades av Machados mördarregim. Det var i fängelset han skrev första versionen av sin roman *¡Ecue–Yamba–O!*

Efter frigivningen organiserade Carpentier olika avantgardistiska musikarrangemang med Stravinsky etc. och han fortsatte sin skribentverksamhet. Men han blev tvungen att lämna sitt Kuba. Med hjälp av en god väns pass reste han till Paris, där han kunde ge ut romanen *¡Ecue–Yamba–O!*

1937 var Carpentier i Spanien och deltog i Andra Kongressen till försvar för Kulturen. 1939 tvingades han i exil till Venezuela där han arbetade med radio och som skribent. 1959 segrade revolutionen på Kuba och han kunde återvända hem.

Carpentier blev en av UNEAC:s vice ordföranden och fick många uppdrag under dessa intensiva år. Han blev invald i Kubas parlament, Nationalförsamlingen.

Carpentiers romaner är översatta till minst 18 språk. På svenska har utkommit *Riket av denna världen*, *Den förlorade porten*, *Hetsjakt*, *Detta upplysta tidevarv*, *Metoden* och *Harpan och skuggan*.

* * * * *

Kuba har också framstående kvinnliga författare, som *Dora Alonso* (1910–2001) och skaldinnan *Dulce María Loynaz* (1903–1997). Poeten *Nancy Morejón* (född 1944) fick nationella litteraturpriset 2001. Hon är från en afrokubansk familj och är uppväxt i Gamla Havannas slumkvarter. Revolutionen gav henne studiemöjligheter. Hennes poesi har rötter både i spansk tradition och afrikansk mytologi.

Den unge författaren *Senel Paz* (född 1950) fick 1991 det franska litterära Juan Rulfo-priset för sin kortroman *Fresa y chocolate / El lobo, el bosque y el hombre nuevo* (Jordgubbar och choklad / Vargen, skogen och den nya människan), en roman som filmatiserats av Kubas berömde regissör *Tomás Gutiérrez Alea*.

En kubansk författare med anknytning till Sverige är *Jaime Sarusky* (född 1931). Efter många års forskning kring den svenska kolonin på Kuba vid 1900-talets början kunde han 1999 ge ut sin roman *La aventura de los suecos en Cuba* som nu är prisbelönad på Kuba.

Bokutgivning och bokmässor

Vid revolutionens seger fanns det praktiskt taget ingen bokutgivning på Kuba. Men med utgivningen

av mer än en miljon ABC-böcker för alfabetiseringskampanjen och textböcker för vuxenutbildningen började bokutgivningen utvecklas. Den första bok som kom ut på Kuba efter 1959 var Cervantes *Don Quijote*, med förord av Fidel Castro. Den trycktes i 100.000 exemplar.

Det största arbetet har lagts ner på läroböcker, som sedan 1965 är helt gratis. Förutom skolböcker och studiematerial ges alla typer av böcker ut. Utgåvorna av kubanska författare ökade kraftigt de första åren efter revolutionen. Förutom *José Martí* är *Alejo Carpentier* och *Nicolas Guillén* de mest kända namnen för en internationell läsekrets. När det gäller utländsk litteratur publiceras främst klassiker.

Bokpriserna på Kuba är mycket låga, men på grund av pappersbrist måste upplagestorlekarna begränsas i förhållande till den enorma efterfrågan som finns. Den kubanske läsaren hade fram till 90-talet tillgång till i genomsnitt sex böcker per person och år, böcker som tryckts i landet eller importerats. 1959 var motsvarande siffra 0,2. Det ekonomiska beredskapstillståndet, specialperioden, från början av 90-talet, med den stora bristen på papper, innebar emellertid att mycket få böcker kunde ges ut på Kuba.

Men när 2000-talet började kunde en ljusning skönjas. Kubas Elfte Internationella Bokmässa i februari 2002 – *Leer es creer, Att läsa är att skapa* – hade 230.000 besökare. På mässan fanns över fem miljoner böcker, och över 1000 olika titlar. Många av böckerna såldes till mycket tillgängliga priser. Uppskattningsvis köptes 3 miljoner böcker av kubaner. Utöver de kubanska förlagen kom 123 utländska förlag från 24 olika länder till mässan.

Under mässan delades Casa de las Américas årliga pris ut till den argentinske författaren *Rafael Pinto* för hans roman *Plop*. Många priser i olika klasser delades ut och många speciella omnämnan- den gjordes bland de 740 verk från 28 länder som deltog i tävlingen.

Nytt för året 2002 var, att efter mässdagarna i Havanna, gick hela mässan på turné i landet och besökte ytterligare 18 städer. Planerna är att 2003 års bokmässa kommer till 30 städer.

I april 2002 invigdes *Alejo Carpentier tryckeriet* i Havanna, ett tryckerikomplex med kapacitet att trycka 15 miljoner 200 sidors böcker om året, rationellt till låg kostnad. Därmed når Kubas bokproduktionskapacitet upp till 37 miljoner böcker om året. Målet är att nå upp till kapaciteten 50 miljoner böcker, som man hade innan Sovjetunionens fall. Detta, och skärpningen av USA:s blockad, med brist på papper och reservdelar som följd, gjorde att bokproduktionen föll till 10 miljoner. Nu är bokutgivningen på Kuba på en hög nivå igen; årligen 3,36 producerade bokvolym per invånare. Detta

En grafisk verkstad i Havanna

kan jämföras med UNESCO:s statistik tillgänglig för 1991–1994, t.ex: Europa 3,68, Argentina 1,43, Uruguay 0,62 och Chile 0,14 årligen producerade bokvolym per invånare.

Utgivningen är allt från upplagor på 100.000 exemplar av världens klassiker m.m., till mycket små upplagor med debuterande författare som ger ut i sina kommuner. Bokutgivningen är inte beroende av stora dominerande förlags kommersiella hänsyn. Kubas bokpriser kännetecknas av att de ska täcka självkostnaden. Barnböcker och andra angelägna böcker kan säljas till lägre kostnad.

I var och en av landets 169 kommuner finns kommittéer som bedömer nya författares verk. På bokmässan på Kuba i februari 2002 fanns böcker av 480 författare som hade fått sina böcker utgivna på det sättet.

I litteratursammanhang måste man även nämna de litteraturverkstäder, varav det finns ett 100-tal över hela ön, vilka fungerar som arbets- och mötescentra för både blivande och redan etablerade författare. Medlemmarna möts regelbundet för att läsa upp och diskutera sina egna och andras verk för att få stimulans i det fortsatta arbetet och för att lära känna varandra.

Nobelpristagare om Kuba

Många kända författare i världen har hyst stark sympati för Kuba. Mest känd är förmodligen *Ernest*

Hemingway från USA, som under 22 år av sitt liv bodde på Kuba, och *Pablo Neruda*, den chilenske poeten som avled strax efter Pinochets militärkupp i Chile 1973. Av dagens kända författare kan nämnas nobelpristagarna *Gabriel García Márquez* från Colombia, *José Saramago* från Portugal och *Wole Soyinka* från Nigeria. Wole Soyinka besökte Kuba i januari 2001 vid Casa de las Américas litteraturpristävling och utnämndes till hedersdoktor vid Havannas Universitet. ”Kuba är ett land i ständig förnyelse”, sa Soyinka. ”Kuba uppfinnar sig självt hela tiden!”

Bibliotek

Biblioteksväsendet har också ökat kraftigt. I varje provins finns provinsbibliotek och ett nät av allmänna bibliotek ute i kommunerna, sammanlagt 391 st. Dessutom är de flesta arbetsplatser utrustade med minibibliotek. Skolorna, högskolorna etc. har sina bibliotek. Bokbussar täcker de mest avlägsna delarna av landet. Där inte bussar kan ta sig fram, tar åsnor och hästar vid.

Datorer och Internet

Intresset för datoranvändning spirar också. På Kuba finns nu ett stort antal ungdomsklubbar som använder datorer, och Kuba ser Internet som ett viktigt internt och internationellt kommunikationsmedel.

Bildkonst

På 1920-talet kom den moderna bildkonsten till Kuba, flera decennier senare än i Europa. Kubanska bildkonstnärer som besökt Europa återvände till Kuba och målade i en ny stil influerad av Pablo Picasso och Paul Gauguin. Under de årtionden som följde utvecklades de mer individualistiskt och strävade efter att uttrycka sin kubanska identitet.

Kända konstnärer som verkade under denna tid är **Wilfredo Lam** (1902–1982), **René Portocarrero** (1902–1982) och **Marianao Rodríguez** (1912–1990).

I kubansk bildkonst av idag märks tydligt arvet från 20-talets moderna strömningar, men influenserna från Europa är uppblandade med inslag av afrokubansk kultur och mytologi. Konsten är mångsidig och fantasifull, dekorativ, ofta humoristisk och med absurda ingredienser. Den ledande kubanske bildkonstnären av idag, **Manuel Mendive** (född 1944) arbetar med färgstarka afrokubanska motiv i sina bilder.

Affischkonst

Med revolutionen föddes en ny slags bildkonst: affischkonsten, en konst i folkets tjänst för att sprida kunskap om det nya samhällets ideologi och uppbyggnad. Under de år då USA utövat sitt förtryck på Kuba, hade kulturen också fått en stark USA-prägel i en uppsjö av kommersiellt inriktad reklam och propaganda som spreds över hela landet. Affischer som då publicerades var annonser för varor som var ouppnåeliga för flertalet kubaner. Andra affischer gjordes för extravaganta kommersiella evenemang, som ofta genomtyrades av rasdiskriminering och förlöjligande av minoriteter. Mänskliga värden kom bort och en falsk livsbild målades upp.

Detta var tillståndet när Kubas kulturarbetare 1959 började skapa en samhällstillvänd affischkonst. Målare, tecknare, grafiker och formgivare hade plötsligt ett helt nytt arbetsfält framför sig, ett ansvarsfyllt uppdrag som krävde nya insikter och starkt engagemang. Det var nödvändigt att arbeta med enkla bilder, vars budskap snabbt kunde uppfattas. Om affischen hade text, måste denna göras lättförståelig och slagkraftig. I takt med revolutionens framåtskridande och den växande politiska medvetenheten utvecklades affischkonsten tekniskt, estetiskt och innehållsmässigt.

Film

Någon kubansk filmindustri fanns knappt före revolutionen. Repertoaren var utländsk och till mer än 50 procent från USA. Folk på landsbygden hade överhuvudtaget aldrig sett ”rörliga bilder”.

ICAIC – det kubanska filminstitutet – grundades i mars 1959. Dokumentärfilmer i kortfilmsformat blev den första satsningen. Sedan kom också

spelfilmer som skildrade den kubanska verkligheten och vardagen.

Institutet arbetade för att föra ut film till hela det kubanska folket. Det innebar bland annat att man på lastbilar och ibland med åsnor tog med filmdukar och projektorer (Cine Movil) och gav sig ut för att visa film i de mest avlägsna trakterna av Kuba. En av ICAIC:s filmer – *För första gången* – handlar om hur en rörlig biograf visar Chaplins *Moderna tider* i en by där ingen sett en film förut.

Den främste skaparen av dokumentär kortfilm blev **Santiago Alvarez**. Han har kommit att bilda skola bland filmare världen över med sitt sätt att arbeta: snabbt tempo och starka kontraster.

Humberto Solas med sina spelfilmer om kubanska kvinnor: *Lucia*, *Manuela*, *En dag i november*, är kända också hos oss i Sverige, precis som **Tomás Gutiérrez Aleas** *Minnen från underutvecklingen* och *Den sista måltiden*. Speciellt känd har Aleas *Jordgubbar och choklad* (1993) blivit. Alea har sagt i en TV-intervju om den kubanska filmen efter revolutionen: ”Det är viktigt för ett folk att bli herre över sina medier och sin identitet, att råda över sina bilder. Vi har alla ett djupt behov att känna igen oss själva på duken”. Alea avled i april 1996. Hans sista film, från 1995, heter *Guantanamera*.

Spelfilmsproduktionen med nya namn som **Pastor Vega**, **Juan Contreras** och **Gloria Rolando** kom under 70-, 80- och 90-talen med filmer som *Teresa*, *Se permuta* (Önskas byta), *La Habanera*, *Un hombre de éxito* (En framgångsrik man), *Plaff*, *La bella de Alhambra* och *Ogún*.

Humberto Solas filmatisering av Alejo Carpentiers roman *El siglo de las luces* (Detta upplysta tidevarv) har fått stor uppmärksamhet. Filmen gjordes först som en serie på sex entimmesprogram för fransk TV. Filmen har sedan komprimerats till en två timmars föreställning.

Estela Bravo (USA-medborgare, men bosatt på Kuba sedan 1963) är dokumentärfilmare, känd bl.a. för filmen *Miami-Havana*, 1992, som skildrar hur livet gestaltar sig för några kubaner som gett sig av till USA, och för deras släktingar som är kvar på Kuba.

Under en period gjorde kubanerna 40-50 kortfilmer om året, men mycket av den produktionen har sedan lagts över på video. Och på Kuba växte det upp ett nät av videohallar, nästan 1000.

I mitten av 1980-talet grundade Gabriel García Márquez, Fernando Birri och Tomás Gutiérrez Alea den *Internationella Film och TV-skolan* på Kuba. Den har stått öppen inte bara för latinamerikaner utan också för filmfolk från hela Tredje Världen.

Varje år i december hålls den Latinamerikanska Filmfestivalen i Havanna, där kontinentens filmare tävlar om Stora Korallpriset och andra utmärkelser.

Den 23:e filmfestivalen hölls i december 2001 och Stora Korallpriset vanns av **Lucretia Martel** från Argentina för filmen *La Ciénaga*, träsket. Andra pristagare var från Brasilien, Chile, Mexiko, Kuba m.fl. **Erik Gandini** och **Rarik Saleh** från Sverige fick Korallpriset för filmare utanför Latinamerika för sin film *Offret*, som handlar om latinamerikanska frågor. De delade priset med en spansk film.

Teater

1959 bildades Nationalteatern för att främja och sprida all form av teater. Musik, dans och folklore fick speciella sektioner.

1968 bröt en teatergrupp upp från storstaden Havanna och flyttade ut på landet för att leva och arbeta med folket och finna nya vägar för teatern i revolutionens tjänst. *Escambraygruppen* växte fram.

Sergio Corrieri, gruppens ledare, förklarar: ”Vi hade en känsla av att revolutionen gick framåt med en rytm och i en riktning som tolkades mycket otillfredsställande i konventionella teaterpjäser. När nya pjäser växer fram, måste man först samla material. Vi var lika mycket sociologer och antropologer som skådespelare. Materialet diskuterades kollektivt och slutligen skrev någon samman det. Vi sökte upp folk inte bara för att spela teater utan också för att visa film och diskutera...”

Escambraygruppens exempel har följts av flera andra.

Dans och musik

Dans på Kuba är intimt förknippad med musiken (se kapitel 26). Mest känd som dansmusik från Kuba är salsan, men de flesta rytmerna från Kuba inbjuder till dans, cha-cha-cha, rumba, merengue med flera.

Balet – såväl klassisk som folklig – har en stark tradition på Kuba. **Alicia Alonso**, den kubanska balettens drottning, grundade Kubas nationalbalett 1948. 1960 hölls Kubas första internationella balett-festival.

Kuba är ett eldorado för dans- och balettintresserade i hela världen. Det kan inte ens USA:s blockad förhindra. I oktober 2000 besöktes Kuba av Washingtonbaletten med 100 dansare.

* * * * *

Kulturen och USA:s blockad

Kubas kultur – litteratur, film, teater, bildkonst, dans och musik – är känd långt utanför det egna landets gränser. Kubanska författare, filmare, skådespelare, konstnärer, musiker och dansare reser runt i världen

och gör bejublade framträdanden. Kuba tar emot gästande kulturarbetare från hela världen på årliga internationella arrangemang, som t.ex. bokmässan och filmfestivalen.

Genom blockaden är USA:s medborgare utestängda från allt detta. Om de turistar och spenderar dollar på Kuba, då hotar bötesstraff och även fängelse. Ett exempel är musikern och kompositören **Ry Cooder** från USA, som dömdes till 25.000 dollar i böter efter ett av sina Kuba-besök. Det var Ry Cooder som lanserade filmen *Buena Vista Social Club*, en hyllning till den kubanska musiken. Filmen har visats i svensk TV.

* * * * *

Kulturhistoriska miljöer

Kuba är känd för sin omsorg om landets historiska kulturskatter. Under revolutionens första år fanns inte möjligheter att avsätta resurser för restaurering av kulturhistoriska byggnader, men med tiden har insatserna ökat. Vi ska redogöra för två exempel; Havannas gamla historiska stadskärna och den gamla koloniala staden Trinidad, 30 mil sydost om Havanna.

Gamla Havanna

1982 beslöt UNESCO att föra upp Havannas gamla stadsdel *La Habana Vieja* på sin lista över *mänsklighetens kulturarv*. Redan 1977 hade emellertid kubanerna själva utsett den historiska stadskärnan till nationellt byggnadsminne.

De spanska erövrare som tog den karibiska övärlden i besittning omkring år 1500 insåg Kubas strategiska läge som *nyckeln till den nya världen*. Staden Havanna anlades vid en väl skyddad vik på öns norra kust. Den blev en mycket viktig hamnplats och har så förblivit genom århundradena. Delar av 15- och 1600-talens befästningar runt hamninloppet står kvar som stolta minnesmärken. Stadsmuren mot inlandet revs på 1850-talet. I dess sträckning anlades en bred aveny som idag är gränsen mellan den gamla och den nya staden.

Habana Vieja upptar en yta av nästan två kvadratkilometer. I gatunätet, som är i det närmaste rätvinkligt, ingår fem små torgplatser. Bebyggelsen utgör en brokig provkarta på 16-, 17- och 1800-talens spanska kolonialarkitektur. Kyrkor, palats och andra framträdande byggnader är uppförda i överdådig morisk barock- och rokokostil. Också bostadshusen uppvisar rik variation i fasadernas utformning och detaljer med arkader eller höga fönster i bottenvåningarna och horisontella band av smala terrasser eller balkonger längs de övre våningarna.

Under 1800-talets befrielsekamp mot spanjorerna men framför allt under den USA-styrda första hälften av 1900-talet, lämnades Gamla Havanna att förfalla och förslummas. Palatsen delades upp i smålägenheter. Kvarteren närmast hamnen användes som lagerlokaler och magasin. Slitaget på bebyggelsen blev hårt.

I början av 1950-talet under Batistas regim påbörjades en "sanering". Flera hus revs och ersattes med nybyggen. Överstora kontorskolorer bröt sig brutalt in i gatubilden.

Revolutionen satte stopp för den sortens omdaning. Gamla Havanna är idag den mest intakta av den spanska kolonialtidens städer i Latinamerika. 1982 utarbetades en generalplan för Stor-Havanna. I denna ingår en bevarandeplan för den historiska stadskärnan. Här bor idag ca 100.000 människor. En viss utglesning av bostäder kommer givetvis att ske i samband med upprustningen. Men för att stadskärnan ska förbli en livskraftig och levande del av Havanna är man angelägen om att så många som möjligt bor kvar. Till den livfulla gatubilden bidrar även många olika verksamheter och småbutiker som bevaras. Nya butiker och restauranger blir ett välkommet tillskott av arbetsplatser inom stadsdelen. Daghem, vårdcentraler och familjeläkarstationer byggs eller inreds i samband med restaureringen.

I Gamla Havanna finns ett mexikanskt, ett afrikanskt och ett arabiskt hus som restaureras med bidrag från respektive länders regeringar och kulturella organisationer.

90-talets specialperiod drabbade också upprustningen av Gamla Havanna. Stadsdelen har stort intresse för turismen, och de utländska investerarna kastade sina ögon på den. Risken var därför stor att andra intressen än de kulturvårdande skulle få bestämma över utvecklingen.

1994 bildades en särskild stiftelse med stadsantikvariern som ordförande som skulle finansiera och kontrollera upprustningen. Till denna stiftelse måste alla turistföretag, butiker, hotell, restauranger etc. i Gamla Havanna som tjänar på turismen betala en avgift, en skatt. Med den finansieras upprustningen av byggnaderna i Gamla Havanna.

Dessutom förekommer samriskföretag med utländska investerare för upprustning av hotell och kommersiella kvarter, vilket sker under stadsantikvariens kontroll. Trots detta finns naturligtvis

fortfarande problem med bristande resurser i förhållande till de enorma upprustningsbehov som föreligger, och även problem i avvägningen mellan bevarande och kommersialism.

Trinidad

Trinidad och Havanna var bland de första sju städerna som grundades av spanjorerna inför deras kolonisering av Kuba. Trinidads rutnätsplan drogs upp 1514. Staden förlades på en höjd sex kilometer från kusten för att ge skydd från den tidens pirater. Det var den rymliga naturliga hamnen *Casilda* som avgjorde lokaliseringen. Den spanske guvernören Diego Velázquez hoppades hitta guld här. Men det var timmer, tobak, boskap och smuggling som blev näringsgrenarna.

I slutet av 1700-talet i samband med franska revolutionen gjorde slavarna på Haiti uppror och skapade en gentemot Frankrike självständig republik. Fransmännen flydde från Haiti. Hundratals kom till Kuba och tog med sig sina kunskaper och erfarenheter av att odla sockerrör och driva sockerbruk. Haitis roll som Karibiens främsta sockerproducent togs över av Kuba. Fransmännen etablerade odlingar och sockerbruk i *Valle de los Ingenios* nordost om Trinidad. Snart sörjde Trinidad för en tredjedel av Kubas socker. Rikedomarna, som byggde på slavarnas arbetskraft, satsades bland annat i lyxiga hus och importerade dyrbara möbler och föremål.

Amerikanska inbördeskriget 1861–65 och Kubas frihetskrig 1868–78 innebar slutet för slaveriet. Frihetskriget nådde inte fram till målet. De besuttna på Kuba släppte in företagare och kapital från USA, som satsade på stora gods och ångkraftdrivna sockerbruk, samt järnvägar för transportererna.

Trinidad hamnade definitivt vid sidan om och stagnerade. Resultatet blev att sedan mitten av 1800-talet har Trinidads ursprungliga delar kvarstått oförändrade. Denna historiska del av Trinidad omfattar mer än 1.200 bostäder. Flera palats med ursprunglig inredning är nu museer.

Denna historiska bebyggelse betraktas som Kubas näst viktigaste efter La Habana Vieja. Trinidad är ett av de bäst bevarade exemplen på kolonial arkitektur i Amerika. 1988 deklarerade UNESCO att Trinidad, tillsammans med sockerbruksdalen Valle de los Ingenios, skall utgöra ett av *mänsklighetens kulturarv*.